

Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin

POP
Instrumentarium voor het uitwerken
van een procesevaluatie binnen het POP-project
(Preventie van Overgewicht bij Peuters en jonge kinderen)

Drs Valerie De Coen
Prof. dr. Lea Maes
Prof. dr. Ilse De Bourdeaudhuij

Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin
Kapucijnenvoer 39 – B-3000 Leuven
Tel 0032 16 33 70 70 – Fax 0032 16 33 69 22
E-mail: swvg@med.kuleuven.be
Website: <http://www.steunpuntwvg.be>

Publicatie nr. 2011/10
Werknota 11

Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin
Werknota: POP. Instrumentarium voor het uitwerken van een procesevaluatie binnen het POP-project.

Promotoren: Prof. dr. Lea Maes en Prof. dr. Ilse De Bourdeaudhuij
Onderzoekers: Drs Valerie De Coen

Administratieve ondersteuning: Miriam de Vreugd, Manuela Schröder, Lut Van Hoof

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder uitdrukkelijk te verwijzen naar de bron.

No material may be made public without an explicit reference to the source.

Promotoren en Partners van het Steunpunt

KU Leuven

Prof. dr. Chantal Van Audenhove (Promotor-Coördinator), Lucas en ACHG
Prof. dr. Karel Hoppenbrouwers, Dienst Jeugdgezondheidszorg
Prof. dr. Johan Put, Instituut voor Sociaal recht
Prof. dr. Anja Declercq, Lucas

UGent

Prof. dr. Lea Maes, Vakgroep maatschappelijke gezondheidkunde
Prof. dr. Jan De Maeseneer, Vakgroep Huisartsgeneeskunde en eerstelijnsgezondheidszorg
Prof. dr. Ilse De Bourdeaudhuij, Vakgroep Bewegings- en sportwetenschappen
Prof. dr. Ann Buysse, Vakgroep Experimenteel-klinische en gezondheidspsychologie

VUBrussel

Prof. dr. Johan Vanderfaellie, Vakgroep Klinische en Levenslooppsychologie

KHKempen

Dr. Guido Cuyvers, Vlaams onderzoeks- en kenniscentrum derde leeftijd

Werknota 11

Instrumentarium voor het uitwerken van een procesevaluatie binnen het POP-project (Preventie van Overgewicht bij Peuters en jonge kinderen)

Onderzoeker: Valerie De Coen¹

Promotoren: Lea Maes¹, Ilse De Bourdeaudhuij²

¹ Vakgroep Maatschappelijke Gezondheidskunde, UGent

² Vakgroep Bewegings- en Sportwetenschappen, UGent

Samenvatting

Voor de procesevaluatie van het POP-project werd een op theorie gebaseerd model uitgewerkt. Zowel de geplande interventie als het model van procesevaluatie wordt beschreven. De procesevaluatie bestaat uit zeven elementen:

1. nagaan van de mate van de getrouwheid waarmee het programma wordt uitgevoerd (kwaliteit van het gegeven programma),
2. nagaan van de geleverde dosis (volledigheid van het programma),
3. ontvangen dosis (mate van blootstelling van de doelgroep aan het programma),
4. ontvangen dosis (tevredenheid),
5. participatie aan het programma,
6. wijze van rekrutering van de participanten en
7. het in kaart brengen van de context.

De evaluatie-instrumenten werden uitgewerkt op het niveau van de kinderdagverblijven, de school, de ouders en de gemeenschap.

Inhoud

Inleiding	7
Hoofdstuk 1 Design van de studie en beschrijving van de de interventie	8
1. Design	8
2. Interventie	9
2.1. Nieuw ontwikkelde materialen	11
2.1.1 De poster	11
2.1.2 Het advies op maat: tailored voedings- en bewegingsadvies	13
2.1.3 De folder	13
2.1.4 De kalender	14
3. Implementatie	14
3.1 Doelgroep: 12 tot 30 maanden	14
3.2 Doelgroep: 2,5- tot 9-jarigen	14
3.2.1 Schoolniveau	14
3.2.2 Klasniveau	15
3.2.3 De ouders	15
Hoofdstuk 2 Theoretisch kader van de procesevaluatie	16
1. Inleiding	16
2. Definitie	16
3. Algemeen model van Saunders et al.	17
4. Specifieke ontwikkeling van een procesevaluatie: procesevaluatie vragen	18
5. Conclusie	19

Hoofdstuk 3 Instrumentarium voor de procesevaluatie	20
1. Instrumentarium POP-project in de kinderdagverblijven	20
2. Instrumentarium rekrutering en begeleiding van het POP-project in de scholen	21
2.1 Rekrutering scholen – responsgegevens	21
2.2 Begeleiding scholen – frequentie contacten	21
3. Instrumentarium POP-project in de scholen	22
3.1 Schooljaar 2008-2009	22
3.2 Schooljaar 2009-2010	23
3.2.1 De scholen	23
3.2.2 De ouders	25
3.2.3 De community	26
3.3 Schooljaar 2010-2011	26
3.3.1 De scholen	26
3.3.2 De ouders	27
3.3.3 De community	28
Hoofdstuk 4 Discussie	29
Referenties	30
Bijlagen	32

Overzicht figuren

Figuur 1	Design flowchart van het POP-project in de scholen.	9
Figuur 2	Sociaalecologisch model (Davison & Brich, 2001).	10
Figuur 3	Voorzijde poster POP-project.	12
Figuur 4	Achterzijde poster POP-project.	12
Figuur 5	Overzicht van de 5 thematische stickers.	12
Figuur 6	Voorzijde folder/poster POP.	13
Figuur 7	Achterzijde folder POP.	13
Figuur 8	Cover en eerste 4 maanden van de kalender.	14
Figuur 9	Algemeen model voor de ontwikkeling van een procesevaluatie (Saunders et al., 2005).	17

Overzicht tabellen

Tabel 1	De 7 elementen van een procesevaluatie plan.	18
Tabel 2	Componenten van een procesevaluatie met mogelijke procesevaluatievragen.	19
Tabel 3	Conceptualisering procesevaluatie verantwoordelijken kinderdagverblijf.	20
Tabel 4	Conceptualisering procesevaluatie ouders kinderdagverblijfstudie.	21
Tabel 5	Conceptualisering procesevaluatie ouders scholen.	22
Tabel 6	Conceptualisering procesevaluatie schooldirecties 2008-2009.	23
Tabel 7	Conceptualisering componenten procesevaluatie scholen interventieconditie.	24
Tabel 8	Conceptualisering componenten procesevaluatie ouders interventieconditie.	25
Tabel 9	Conceptualisering componenten procesevaluatie ouders controleconditie.	26
Tabel 10	Conceptualisering componenten procesevaluatie ouders interventieconditie.	27
Tabel 11	Conceptualisering componenten procesevaluatie ouders controleconditie.	27

Inleiding

Preventie van Overgewicht bij Peuters en jonge kinderen (POP) is een onderzoek van het Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin gericht op de bevordering van gezonde voeding en beweging ter preventie van overgewicht bij (zeer) jonge kinderen. Meerdere recente internationale rapporten (WHO, 2003) tonen aan dat een onevenwichtige voeding samengaan met een inactieve levensstijl verantwoordelijk zijn voor een belangrijk deel van de mortaliteit en morbiditeit in de Westerse landen. Promotie van een gezonde actieve levensstijl is van belang in de preventie van beschavingsziekten zoals obesitas, hypertensie, hart- en vaatziekten, diabetes. Er gaan dan ook steeds meer stemmen op om acties gericht op de promotie van een gezonde levensstijl op jonge leeftijd te starten. Op die jonge leeftijd, worden voeding en bewegingspatroon nog grotendeels bepaald door gezinsgewoonten. Toch mogen gezinnen niet als een alleenstaande entiteit beschouwd worden. Gezondheidsgedrag ontwikkelt zich immers ook binnen een gemeenschap. De bedoeling van het POP project was het ontwikkelen, uitvoeren en evalueren van activiteiten met het oog op een vroege preventie van overgewicht. Hiervoor dienden goede samenwerkingsverbanden te worden opgezet met de reeds bestaande voorzieningen. Zo is een duidelijke link gelegd met de activiteiten van het Vlaams Instituut voor Gezondheidspromotie (VIGeZ), de lokale gezondheidsnetwerken (Logo's) en alle zorg-, welzijns-, en onderwijsinstellingen die in de Vlaamse gemeenten en steden de boodschap naar een gezonde voeding en voldoende beweging kunnen uitdragen. De focus ligt op het veranderen van het gedrag via zowel individuele (vb. via informatie brochures en lessen op school) en omgevingsinterventies (vb. grotere beschikbaarheid van groenten, fruit en water in de scholen en de gezinnen, steun van de ouders voor het eten van meer groenten en fruit, voorbeeldgedrag van de ouders).

Dit document heeft tot doel om de procesevaluatie van deze studie nader toe te lichten. Een procesevaluatie is onlosmakelijk verbonden met het type interventie en is onmogelijk te begrijpen zonder een duidelijk overzicht van de interventie. Naast de procesevaluatie werd ook een effectevaluatie uitgevoerd. Deze effectevaluatie en bijhorende instrumenten zijn reeds elders beschreven¹ (SWVG Feiten & Cijfers, Een educatieve interventie op voeding en beweging in kinderdagverblijven kan de ontwikkeling van overgewicht voorkomen, 2011 & SWVG Rapport, Het POP-Project: preventie van overgewicht bij jonge kinderen. Evaluatie en ontwikkeling van een interventie rond voeding en beweging binnen de kinderdagverblijven, 2010).

Voor een zo goed mogelijk inzicht in de procesevaluatie, worden het design van de studie en de interventie hierna beschreven.

¹ SWVG Feiten & Cijfers, Een educatieve interventie op voeding en beweging in kinderdagverblijven kan de ontwikkeling van overgewicht voorkomen, 2011 & SWVG Rapport, Het POP-Project: preventie van overgewicht bij jonge kinderen. Evaluatie en ontwikkeling van een interventie rond voeding en beweging binnen de kinderdagverblijven, 2010

Hoofdstuk 1

Design van de studie en beschrijving van de interventie

1 Design

Het POP-project is opgedeeld in 2 studies: deze in de kinderdagverblijven en deze in de scholen. De onderzoeksprojecten van het SWVG vonden plaats in afgebakende regio's (Hermans et al., 2008).

Voor het POP project in de kinderdagverblijven werden geselecteerd:

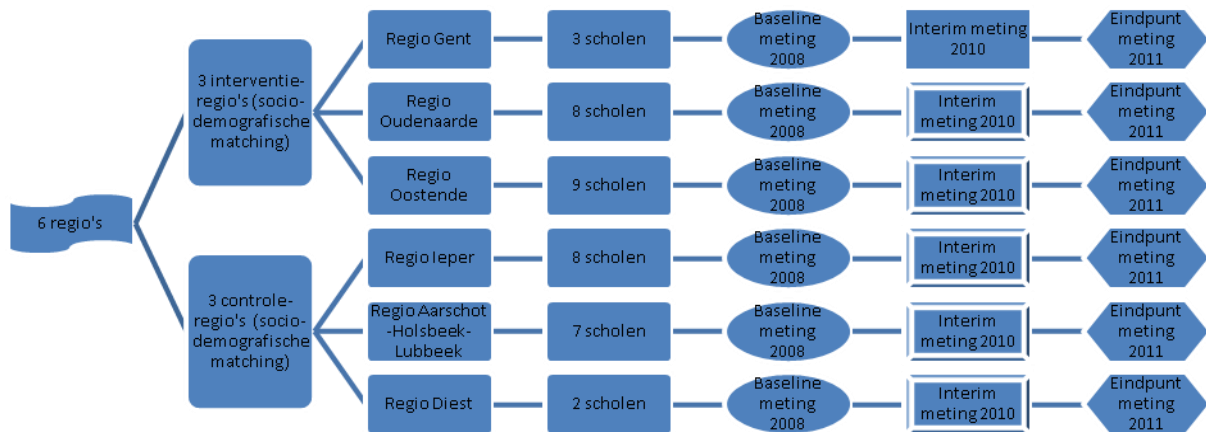
- Gent: stad Gent + deelgemeenten Gentbrugge, Ledeborg, Zwijnaarde, Sint-Denijs-Westrem (interventie)
- Oudenaarde: stad Oudenaarde + deelgemeenten (interventie)
- Oostende: stad Oostende (interventie)
- Ieper: stad Ieper + gemeenten Langemark en Poelkapelle (controle)
- Tielt-Winge: Holsbeek-Lubbeek en Diest – Aarschot (dubbele controleregio)
- Geel: gehele regio Geel (interventie)
- St-Niklaas (controle)

Voor het POP project in de scholen werden geselecteerd:

- Gent: stad Gent + deelgemeenten Gentbrugge, Ledeborg, Zwijnaarde, Sint-Denijs-Westrem (interventie)
- Oudenaarde: stad Oudenaarde + deelgemeenten (interventie)
- Oostende: stad Oostende (interventie)
- Ieper: stad Ieper + gemeenten Langemark en Poelkapelle (controle)
- Tielt-Winge: Aarschot-Holsbeek-Lubbeek en Diest (dubbele controleregio)

Binnen de **POP-studie in het kinderdagverblijf** werden de kinderdagverblijven die in aanmerking kwamen voor het onderzoek, gecontacteerd met vraag tot deelname. Kind en Gezin stelde de gegevens van de kinderdagverblijven ter beschikking. Na instemming tot deelname, werden binnen de deelnemende kinderdagverblijven kinderen betrokken die bij de basismeting 12-18 maanden oud waren in de periode van april tot augustus 2008. Het onderzoek en de interventie duurden 1 jaar en er vond een postmeting plaats tussen april en augustus 2009, wanneer de kinderen de leeftijd hadden bereikt van 24-30 maanden.

De **POP-studie in de scholen** startte in september 2008 met kinderen in de 1ste, 2de en 3de kleuterklas en het 1ste leerjaar. Er waren 3 interventieschooljaren (2008-2009, 2009-2010, 2010-2011). Dit onderzoeksdesign wordt geïllustreerd in onderstaande figuur (Figuur 1).

Figuur 1 Design flowchart van het POP-project in de scholen.

2 Interventie

Het POP-project heeft als doel, overgewicht op latere leeftijd te voorkomen door in te grijpen bij kinderen op (zeer) jonge leeftijd. Er wordt uitgegaan van het sociaalecologisch model (Davison&Brisch, 2001) (zie figuur 2).

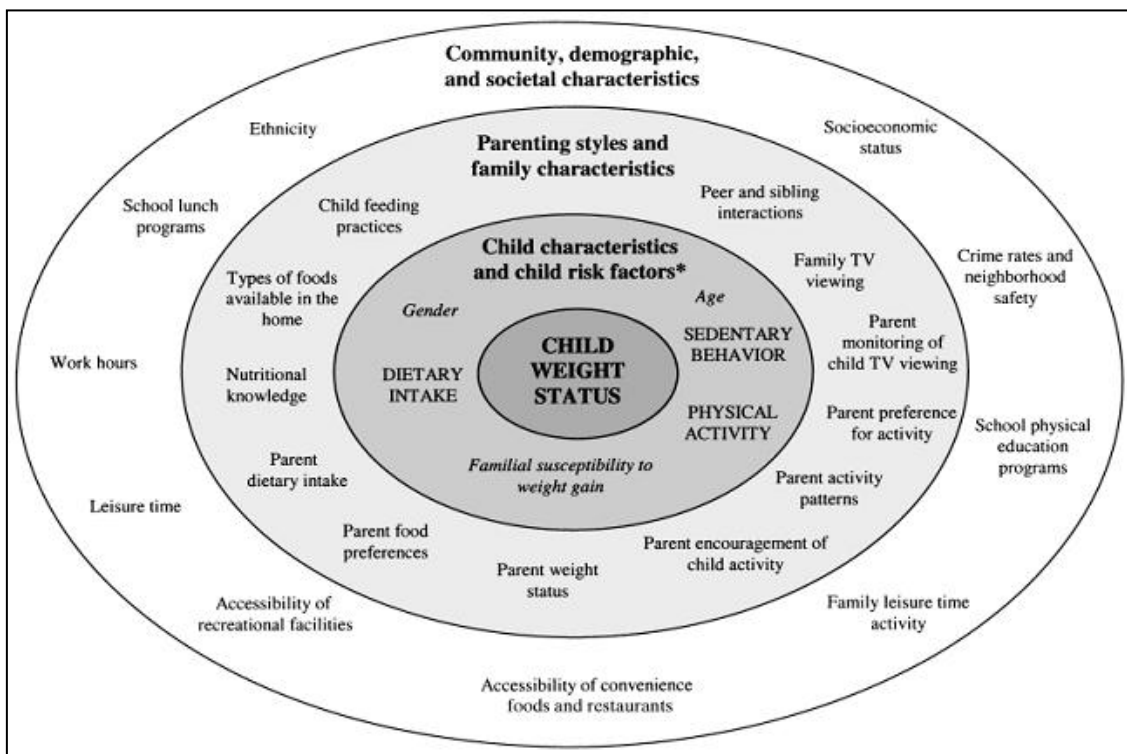
De interventie werd ontwikkeld aan de hand van het Intervention Mapping Protocol (Bartholomew et al., 2006).

In het kader van andere, gerelateerde projecten van de twee onderzoeksgroepen werden reviews uitgevoerd naar de determinanten van overgewicht en obesitas bij jonge kinderen en werden focusgroepen georganiseerd met ouders voor een beter begrip van de barrières die ouders ondervinden voor een gezonde voeding en voldoende beweging van hun kinderen (Vereecken et al., 2009; Van Cauwenberghe et al., 2010; De Bourdeaudhuij et al., 2010; Vereecken et al., 2010; Haerens et al., 2010; Huybrechts et al., 2008; Vereecken et al., 2008; Van Lippevelde et al., 2010).

Uit de reviews kon blijkt dat een gecombineerd voedings- en fysieke activiteitenprogramma bestaande uit lessen in de klassen, aanpassingen aan het schoolbeleid en de schoolomgeving, en informatie naar de ouders, de beste kansen biedt op positieve effecten op gedrag en ontwikkeling van overgewicht. Uit de focusgroepen met de ouders werd duidelijk dat ouders een aantal barrières opgeven voor meer fysieke activiteit en gezonde voeding waar de interventie moet op inspelen, zoals tips voor fysieke activiteit tijdens regenweer, de beschikbaarheid van faciliteiten voor fysieke activiteit in de omgeving van de ouders. Voor voeding moet aandacht besteed worden aan de wijze waarop ouders moeten omgaan met uitgesproken

voorkeuren voor bepaalde voedingsmiddelen van hun kinderen, het aandringen om bepaalde voedingsmiddelen te verkrijgen, het weigeren van het eten van groenten en fruit, e.a. Focusgroepen gaven ook heel wat informatie over hoe de ouders best bereikt worden. Bijvoorbeeld ouders hadden heel wat reserves t.a.v. ouderavonden, of ze prefereerden eerder geschreven vormen van informatie. Geschreven informatie moet wel bevattelijk geschreven zijn, leuk om te lezen, nieuwe en voor hen relevante informatie bevatten, e.a.

De interventie in de scholen is gebaseerd op de "gezondheidsmatrix" als instrument voor het ontwikkelen van een gezondheidsbeleid op school (www.vigez.be). Dit instrument wordt actief gepromoot in de Vlaamse scholen door diverse actoren en is het basismodel dat gehanteerd wordt in het project "Gezond op School", een project van de Vlaamse minister van Onderwijs in samenwerking met de Vlaamse minister voor Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. De "gezondheidsmatrix" onderscheidt 4 niveaus voor de schoolwerking: de leerlingen, de klas, de school en de omgeving. Ook worden 4 strategieën beschreven: educatie, facilitatie, regulering en zorg en begeleiding.

Figuur 2 Sociaalecologisch model (Davison&Brich, 2001).

De kernboodschappen zijn gebaseerd op de Vlaamse gezondheidsdoelstelling voor voeding en beweging (www.zorgengezondheid.be)

De interventie is gericht op 5 kernboodschappen:

1. de promotie van waterconsumptie ten koste van frisdranken
2. de promotie van (ongesuikerde) melkproducten

3. de promotie van groente- en fruitconsumptie
4. de promotie van fysieke activiteit en verminderen van sedentair gedrag
5. het ontraden van consumptie van voedingsmiddelen uit de restgroep

Zoals in het actieplan voor de realisatie van de gezondheidsdoelstelling voeding en beweging is voorzien wordt vooral gebruik gemaakt van materialen die de laatste jaren door diverse organisaties zijn ontwikkeld. De materialen of onderdelen van materialen die beantwoorden aan de doelstellingen van het POP-project werden eerst geïdentificeerd. Zie bijlage 27 voor een beschrijving van deze materialen. Voor doelstellingen waarvoor geen materialen konden worden geïdentificeerd werden specifieke materialen ontwikkeld. Met name materialen voor de ouders werden in het kader van dit project ontwikkeld.

2.1 Nieuw ontwikkelde materialen

2.1.1 De poster

In de interventieregio's ontvingen alle deelnemende kinderdagverblijven en scholen en alle ouders van een kind in een deelnemend kinderdagverblijf of school een poster. De poster maakt gebruik van de methodes "chunking": gefaseerd aanbieden van de informatie; een methode gebaseerd op theorieën over informatieverwerking, en van "actieve processing van de informatie", een methode gebaseerd op het elaboration likelyhood model (Petty&Cacioppo, 1986). Ook de ouders van de kinderen die geen informed consent ondertekenden en dus niet participeerden aan het onderzoek kregen deze informatie. De tekst van de poster werd in verschillende fasen vervolledigd. Op de basisposter die de ouders ontvingen waren aanvankelijk geen tips voor het stimuleren van beweging en de consumptie van water, groenten, fruit, melk en gezonde tussendoortjes opgenomen. Er waren enkel 5 figuurtjes volgens de thema's van de gezondheidsboodschappen zichtbaar. Naast deze poster ontvingen het kinderdagverblijf en de ouders immers stickers en brieven op vijf verschillende tijdstippen (zie figuur 5). De eerste sticker en brief werden meteen met de poster meegeleverd. De sticker bevatte de tekst horende bij een bepaald thema. Deze tekst bestond uit 5 praktische tips gericht op de gezondheidsboodschap. Deze diende dan op de correcte plaats op de poster gekleefd te worden. De brief bevatte uitleg bij de poster en de sticker en tevens zo veel mogelijk ondersteuning en praktische weetjes om de tips uit te voeren. Verder werd er maandelijks een sticker en brief verdeeld gericht op het 'thema van de maand'.

De achterzijde van de poster bevatte 5 tips gericht op opvoedingsondersteuning bij voeding en beweging, de actieve voedingsdriehoek samen met een tabel met de aanbevolen dagelijkse hoeveelheid van water, graanproducten en aardappelen, groenten, fruit, melk, melkproducten en calciumverrijkte sojaproducten, vlees, vis, eieren en vervangproducten, smeer- en bereidingsvet, restgroep en beweging. Deze tabel was aangepast per leeftijdsgroep en maakte een onderscheid tussen peuters (1,5 – 3 jaar), kleuters (3 – 6 jaar) en kinderen (6 – 12 jaar). Verder vond men op de achterzijde algemene informatie over het project onder de paragrafen 'Wie zijn we?', 'Wat willen we?', 'Hoe willen we dit bereiken?', 'Hoe kunt u ons helpen?' en 'Contact'.

Figuur 3 Voorzijde poster POP-project.

Figuur 4 Achterzijde poster POP-project.

<p>Drink zelf water, geef het goede voorbeeld.</p> <p>Zet bij elke maaltijd water op tafel.</p> <p>Hou steeds een flesje water bij de hand, je kan het (na)vullen met kraantjeswater.</p> <p>Beperk het frisdrankgebruik, maar geef onbepikt water.</p> <p>Voeg eens wat smaak toe aan water, bijvoorbeeld met geperst fruitsap.</p>	<p>Beperk het gebruik van room, dit bevat een hoog vetgehalte.</p> <p>Geef je kind tot 4 jaar volle melk.</p> <p>Calciumverrijkte sojaproducten kunnen melk vervangen.</p> <p>Beperk het gebruik van gesuikerde melkproducten.</p> <p>Karnemelk en yoghurt zijn een prima vervanger voor melk.</p>
<p>Geef je kind zo veel mogelijk groenten bij elke maaltijd.</p> <p>Geef verse groenten en fruit ipv in blik, bokalen of gedroogd.</p> <p>Zorg voor voldoende variatie.</p> <p>Geef fruit als tussendoortje.</p> <p>Geef je kind fruit en groenten die makkelijk kunnen gegeten worden.</p>	<p>Laat je kind minstens één uur per dag actief spelen of bewegen.</p> <p>Beperk het aantal uren TV kijken.</p> <p>Zorg voor leuke activiteiten zoals buiten spelen en gezelschapspelen.</p> <p>Breng op een actieve manier tijd door met je kind.</p> <p>Zorg dat je kind niet te lang stilstaat.</p>
<p>Geef zelf het goede voorbeeld. Beperk het eten van snoep, koek en zoute snacks.</p> <p>Spreek regels af met je kind over het eten van snoep en koek.</p> <p>Als je kind koek of snoep vraagt, geef het dan fruit of een melkproduct.</p> <p>Peperkoek, droge koekjes en schuimbak zijn beter dan gebak bereid met boter of chocolade.</p> <p>Zorg dat je kind voldoende eet bij de maaltijden, zo krijgt het tussendoor minder snel honger.</p>	

Figuur 5 Overzicht van de 5 thematische stickers.

2.1.2 Het advies op maat: tailored voedings- en bewegingsadvies

De ouders die de vragenlijst invulden, kregen op het einde van het eerste interventiejaar een advies op maat over de voeding en beweging van hun kind. Informatie voor dit advies werd geput uit de vragenlijsten die zij zelf eerder invulden bij de baselinemeting. De vragenlijst en FFQ (voedselrequentie-vragenlijst) werden gebruikt voor advies over waterconsumptie, melk- en melkproductenconsumptie, fruitconsumptie, groenteconsumptie, consumptie van tussendoortjes en hoeveelheid beweging. Het advies bestond per voedingsmiddelengroep uit een vast gedeelte (voor iedereen hetzelfde) en een variabel gedeelte op maat, naargelang het kind te weinig, voldoende of te veel van deze voedingsgroep consumeerde.

Ouders in de kinderdagverblijven ontvingen dit advies 1 keer, ouders in de scholen ontvingen dit advies 2 keer (na de basismeting en na de tussentijdse meting).

2.1.3 De folder

Voor het interventiejaar 2009-2010 werden de scholen en community-partners voorzien van nieuw ontwikkelde POP-folders (A4). Deze folders hadden het thema 'K6' hetgeen stond voor '6 gezonde keuzes voor kids'.

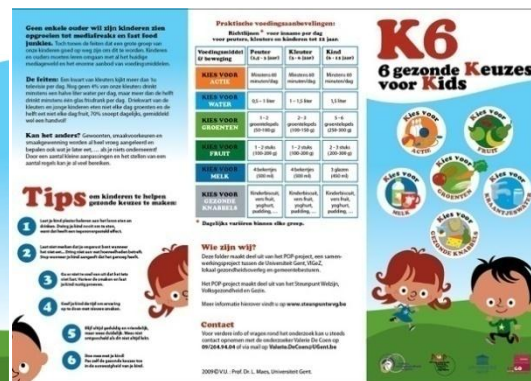
Deze 6 keuzes zijn:

- Actie
- Melk
- Groenten
- Gezonde knabbels
- Water
- Fruit

De voorzijde van de folder werd tevens als poster in A3 formaat verdeeld.

Figuur 6 Voorzijde folder/poster POP.

Figuur 7 Achterzijde folder POP.

2.1.4 De kalender

In het interventiejaar 2010-2011 ontvingen alle ouders van kinderen in de deelnemende klassen een kalender van het POP-project. Deze nieuw ontwikkelde kalender had als thema nog steeds de 5 kernboodschappen van het POP-project. Per 2 maanden werd 1 thema geïllustreerd op A4 formaat (zie figuur 8). Bij elk thema stonden de vaste rubrieken 'recepten', 'tips' en 'extra voor mams & paps'.

Figuur 8 Cover en eerste 4 maanden van de kalender.

3 Implementatie

3.1 Doelgroep: 12 tot 30 maanden

De implementatie van de interventie werd in de kinderdagverblijven door de onderzoekers zelf uitgevoerd.

In de kinderdagverblijven kregen de verantwoordelijken en de ouders het nieuw ontwikkelde POP-materiaal. Zij kregen een poster met een visuele voorstelling van de kernboodschappen en korte tips om hun kinderen aan te moedigen gezond te eten en te bewegen. De poster werd over de periode van een jaar aangevuld met stickers met informatie en tips. Bij elke sticker hoorde ook een informatiebrief.

Ouders die hadden deelgenomen door middel van de vragenlijst, ontvingen een individueel aangepast voedings- en bewegingsadvies voor hun kind op basis van de informatie van de vragenlijsten.

3.2 Doelgroep: 2,5- tot 9-jarigen

Voor de implementatie van de interventie voor de 2,5- tot 9 jarigen werd samengewerkt met het lokaal gezondheidsoverleg (Logo's). Zij stonden in voor de contacten met de school, zorgden voor de distributie van de materialen in de scholen en de voorbereiding en de follow-up van de activiteiten in de scholen.

Voor de implementatie van het projectmateriaal in de deelnemende steden en gemeenten via andere organisaties dan de school, werd contact opgenomen met de 3

stad- en gemeentebesturen. In geen van de steden en gemeenten kon een instantie worden geïdentificeerd die de implementatie van een gezondheidsproject kon ondersteunen. Met de stads- en gemeentebesturen werden een aantal mogelijkheden geïdentificeerd om het materiaal te verspreiden. In de 3 interventiesteden en -gemeenten werd de folder verspreid bij alle huisartsen en apothekers en organisaties die jonge gezinnen bereiken. Daarnaast werden per stad of gemeente nog een aantal extra mogelijkheden geïdentificeerd om het materiaal te verspreiden (o.a. dag van het park in Oostende).

Inhoudelijk kon de onderzoeksgroep steunen op het advies van het Vlaams Instituut voor Gezondheidspromotie en Ziektepreventie (VIGeZ) en de CLB's verbonden aan de deelnemende scholen.

3.2.1 Schoolniveau

De scholen kregen voor de implementatie van het project een budget van 250 euro.

Schooldirecties werden gevraagd om hun beleid rond voeding en beweging te evalueren en te verbeteren. Speciale aandacht werd gevraagd voor het het dranken- en tussendoortjesbeleid, en voor de mogelijkheden om beweging mogelijk te maken tijdens speeltijden en middagpauzes. Scholen ontvingen hiervoor instrumenten en materialen (zie supra).

3.2.2 Klasniveau

De scholen ontvingen richtlijnen voor de implementatie van het project in de klas. De scholen werden ook gevraagd om per schooljaar een minimum van 30 minuten tijd te spenderen in de klas aan elke kernboodschap van het project. Scholen ontvingen hiervoor instrumenten en materialen

3.2.3 De ouders

De ouders ontvingen het eerste interventiejaar via de scholen materiaal dat speciaal voor dit project werd ontwikkeld. Zij kregen een poster met een visuele voorstelling van de kernboodschappen en korte tips om hun kinderen aan te moedigen gezond te eten en te bewegen. De poster werd over de periode van een schooljaar aangevuld met stickers met informatie en tips. Bij elke sticker hoorde ook een informatiebrief. Het tweede interventiejaar werd opnieuw een andere poster en folder verdeeld. In het laatste interventiejaar ontvingen de ouders een POP-kalender gevuld met gezonde recepten, tips, informatie en weetjes rond gezonde voeding en beweging.

Hoofdstuk 2

Theoretisch kader van de procesevaluatie

1 Inleiding

Recente literatuur biedt een waaier aan artikels over studies en gezondheidsprogramma's met een procesevaluatie. Instrumenten voor een procesevaluatie kunnen echter niet gestandaardiseerd worden maar zijn specifiek voor een bepaalde interventie. De onderdelen van een procesevaluatie, de elementen die zinvol kunnen en moeten gemeten worden, zijn echter reeds beschreven in de literatuur. Hierna wordt de theoretische achtergrond van de POP-procesevaluatie beschreven, de elementen die werden geëvalueerd en de instrumenten die hiervoor werden ontwikkeld.

2 Definitie

Een procesevaluatie is een vorm van evaluatie binnen onderzoek gebruikt om te meten wat gedaan is binnen het programma of de implementatie, en voor wie deze diensten aangeboden zijn. Procesevaluatie komt het meeste voor bij organisaties en instellingen, en bestaat uit een set van instrumenten voor gezondheidspromotie programma's. Het evalueert factoren die een invloed hebben op de interventie of geven weer hoe de interventie is geïmplementeerd en heeft hierdoor het potentieel meer inzicht te verschaffen in de interne en externe validiteit van de effectevaluatie (Baranowski, 2000, p.157).

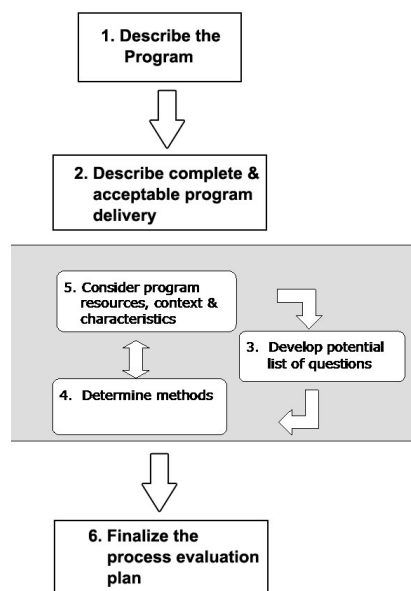
Idealiter helpen procesevaluaties bij het identificeren van de belangrijke variabelen die hebben bijgedragen tot het effect of die het ontbreken van effect kunnen verklaren. Procesevaluaties leveren ook nuttige informatie voor het bijsturen en aanpassen van het interventiemateriaal, de gehanteerde procedures, enz.

Vroegere procesevaluatiemethodes legden de nadruk op kwaliteitscontrole en bevestiging van de te volgen interventieprocedure. Vandaag zijn de functies uitgebreid tot beschrijving van de interventie, inzicht verschaffen in de uitkomsten van de interventie en een model ontwikkelen van de veranderingen binnen de interventie (Baranowski, 2000,p.157).

Een procesevaluatie kan of moet op meerdere niveaus gevoerd worden: kwantiteit en kwaliteit. Kwantiteit verwijst naar de volledigheid, daar waar kwaliteit refereert naar getrouwheid (McGraw et al.,2000).

3 Algemeen model van Saunders et al.

In 2005 ontwikkelden Saunders et al. een model voor de ontwikkeling van een procesevaluatie op basis van het model van Linnan en Steckler (2002). Het model van Saunders bestaat uit 6 stappen en wordt geïllustreerd in onderstaande figuur (figuur 9).

Figuur 9 Algemeen model voor de ontwikkeling van een procesevaluatie (Saunders et al., 2005).

Stap 1: Beschrijf de interventie

Hier dient een beschrijving van de interventie te worden gegeven waarop de procesevaluatie zal worden uitgevoerd. Hierbij dienen de doelstellingen, onderliggende theorie, objectieven, strategieën en dergelijke meer te worden beschreven (Bartholomew et al., 2006; Saunders et al., 2005).

Stap 2: Beschrijf een volledige en aanvaardbare uitvoering van de interventie

In deze stap dienen meer details van de interventie te worden besproken zoals specifieke strategieën, activiteiten, mediaproducten en het basisgedrag. De componenten van een procesevaluatie kunnen een leidraad vormen bij het beschrijven van deze elementen (Bartholomew et al., 2006; Saunders et al., 2005).

Stap 3: Ontwikkeling van potentiële procesevaluatievragen

Hier wordt een lijst ontwikkeld met mogelijke procesevaluatievragen. Saunders en zijn coauteurs adviseren om hierbij gebruik te maken van de componenten van de procesevaluatie en de elementen van het procesevaluatieplan. Zij stellen 7 componenten voor, gebaseerd op de bevindingen van Linnan en Steckler in 2002 en Baranowski en Stables in 2000.

Stap 4: Bepaal de methoden voor de procesevaluatie

In deze vierde stap wordt overwogen welke methoden zullen worden gebruikt om de opgestelde procesevaluatievragen te beantwoorden.

Stap 5: Overweeg interventiebronnen, -karakteristieken en context

Men dient nu op zoek te gaan naar de nodige hulpmiddelen om de procesevaluatievragen te beantwoorden, gebruik makend van de methoden uit stap 4. In vele gevallen is er tijdens de ontwikkeling van de procesevaluatievragen reeds rekening gehouden met de beperkte hulpmiddelen die voorhanden zijn. De haalbaarheid van de dataverzameling binnen de voorziene context van de procesevaluatie dient tevens in deze stap te worden onderzocht.

Stap 6: Vervolledig het procesevaluatieplan

De vervollediging is het resultaat van alle voorgaande stappen. Er wordt aangeraden om ten minste 4 van de componenten van een procesevaluatie op te nemen in het plan.

4 Specifieke ontwikkeling van een procesevaluatie: procesevaluatievragen

De componenten van Saunders et al. zijn gebaseerd op deze van Baranowski en Stables (2000) en die van Linnan en Steckler (2002).

In onderstaande tabel zijn de componenten met hun bijhorend doel weergegeven.

Tabel 1 De 7 elementen van een procesevaluatieplan.

Component	Doel
Getrouwheid (kwaliteit)	Nagaan in welke mate de interventie is geïmplementeerd zoals gepland.
Geleverde dosis (volledigheid)	Hoeveelheid of aantal geplande eenheden van elke interventie of component die geleverd is door interventie-medewerkers.
Ontvangen dosis (blootstelling)	Metten van de mate waarin ontvangers de materialen en andere hulpmiddelen hebben ontvangen en gebruikt.
Ontvangen dosis (tevredenheid)	Metten van de tevredenheid van de ontvanger over het programma, interacties met medewerkers en/of onderzoekers.
Omvang (participatiegraad)	Percentage van het geplande aantal deelnemers dat deelneemt aan de interventie, vaak gemeten door aanwezigheid. Ook de barrières bij participatie worden opgenomen bij de metingen.
Rekrutering	De procedures nagaan die werden aangewend om potentiële gebruikers te benaderen en aan te trekken samen met de nodige hulpmiddelen. Nagaan waarom sommige personen niet willen deelnemen.
Context	In kaart brengen van de karakteristieken van de bredere fysieke, sociale en eventueel politieke omgeving die rechtstreeks of onrechtstreeks een invloed kunnen hebben op de interventie.

Na het definiëren en vastleggen van de te gebruiken componenten, kan al nagedacht worden over mogelijke vragen. Dit proces wordt geïllustreerd in onderstaande tabel (tabel 2).

Tabel 2 Componenten van een procesevaluatie met mogelijke procesevaluatievragen.

Component	Mogelijke procesevaluatievragen
Getrouwheid	Wordt het protocol gevolgd tijdens de interventie? Beschikt het team over de interventiematerialen?
Geleverde dosis	In welke mate zijn de materialen gebruikt tijdens de implementatie? Welk deel van de interventie is effectief afgeleverd aan de doelpopulatie?
Ontvangen dosis (blootstelling)	In welke mate waren de gebruikers aanwezig bij de interventieactiviteiten? Welk deel van de materialen is daadwerkelijk gebruikt?
Ontvangen dosis (tevredenheid)	Hoe reageerden de gebruikers en medewerkers tegenover de activiteiten?
Omvang	Welke groepen zijn ondervertegenwoordigd? Zijn er personen betrokken die geen deel uitmaken van de doelpopulatie?
Rekrutering	Welke barrières traden op bij de rekrutering? Welke groepen werken meer mee en waarom?
Context	Welke omgevingsfactoren kunnen een invloed hebben op de interventie en de implementatie?

Bij een grondige procesevaluatie is het van belang om deze ook in de controleconditie te implementeren. Dit geeft een correct beeld van hetgeen geïmplementeerd wordt zonder het bestaan van de interventie betrokken in de studie en leidt zo tot een beter inzicht in het nettoverschil tussen controle- en interventieconditie.

5 Conclusie

Bij de specifieke ontwikkeling van een procesevaluatie zijn de componenten een hulpmiddel bij het ontwikkelen van de procesevaluatievragen.

Hoofdstuk 3

Instrumentarium voor de procesevaluatie

1 Instrumentarium POP-project in de kinderdagverblijven

Er werd besloten om de procesevaluatie op 2 niveaus te voeren: dit van de ouders (deelnemers) en dit van de kinderdagverblijfverantwoordelijken (medewerkers). Deze procesevaluatie werd uitsluitend gevoerd in de interventieconditie.

Rekening houdend met de aard van de interventie werden een aantal componenten voor de procesevaluatie gekozen.

In onderstaande tabellen kan u de gekozen componenten met bijhorende vragen zien. In tabel 3 staat de conceptualisering van de procesevaluatie voor de verantwoordelijken van het kinderdagverblijf, in tabel 4 voor de ouders. Het uiteindelijke document zoals afgeleverd aan de ouders of de verantwoordelijken is te vinden in bijlagen 1, 2 en 3.

Tabel 3 Conceptualisering procesevaluatie verantwoordelijken kinderdagverblijf.

Component	Formulering
Ontvangen dosis (tevredenheid)	Ik vind de poster aantrekkelijk
	Ik vind de poster geloofwaardig
	Ik vind de poster bruikbaar
	De tips hebben me geholpen om de kinderen gezonder te laten eten / meer te laten bewegen
Ontvangen dosis (blootstelling)/ Geleverde dosis	Ik heb de poster gelezen
	Ik heb de poster opgehangen in het kinderdagverblijf
	Ik heb de stickers op de poster gekleefd
	Ik heb de tips met de kinderen besproken

Tabel 4 Conceptualisering procesevaluatie ouders kinderdagverblijfstudie.

Component	Formulering
Ontvangen dosis (tevredenheid)	Ik vind de poster aantrekkelijk
	Ik vind de poster geloofwaardig
	Ik vind de poster bruikbaar
	De tips hebben me geholpen om de kinderen gezonder te laten eten / meer te laten bewegen
	Ik vind het individueel advies persoonlijk, op maat
	Ik vind het individueel advies geloofwaardig
	Ik vind het individueel advies bruikbaar
	Ik vind het individueel advies interessant
	Ik vind het individueel advies begrijpelijk
	Ik vind het individueel advies goed opgesteld
	Het advies bevat te weinig informatie
Het advies is te lang	
Ontvangen dosis (blootstelling)	Ik heb de poster gelezen
	Ik heb de poster opgehangen in huis
	Ik heb de stickers op de poster gekleefd
	Ik heb de tips met de kinderen besproken
	Ik heb de adviezen volledig gelezen

2 Instrumentarium rekrutering en begeleiding van het POP-project in de scholen

2.1 Rekrutering scholen – responsgegevens

Responsgegevens met betrekking tot deelname van de scholen in de interventie- en controleconditie werden geregistreerd.

2.2 Begeleiding scholen – frequentie contacten

Frequentie van contact van de Logo's met de scholen en frequentie van contact van de onderzoeksgroep met de Logo's werden geregistreerd.

3 Instrumentarium POP-project in de scholen

De POP-studie in de scholen is een onderzoek gedurende 3 schooljaren (2008-2009, 2009-2010, 2010-2011). Per schooljaar is een procesevaluatie gevoerd.

3.1 Schooljaar 2008-2009

De te bevragen componenten voor de procesevaluatie werden aangepast aan de fase van de implementatie van de verschillende componenten van de interventie.

In het eerste schooljaar werden de ouders en de scholen in beperkte mate bevroegd. De ouders in de interventieconditie ontvingen een vragenlijst over het materiaal, de scholen in de interventieconditie, kregen een in te vullen fiche om te inventariseren rond welke thema's zij welke activiteiten hadden gedaan. Beide documenten zijn toegevoegd als bijlage (zie bijlage 4, 5 en 6). In onderstaande tabellen is geïllustreerd welke componenten zijn betrokken bij deze bevraging en tot welke vragen deze zijn uitgewerkt.

Tabel 5 Conceptualisering procesevaluatie ouders scholen.

Component	Formulering
Ontvangen dosis (tevredenheid)	Ik vind de poster aantrekkelijk
	Ik vind de poster geloofwaardig
	Ik vind de poster bruikbaar
	De tips hebben me geholpen om de kinderen gezonder te laten eten / meer te laten bewegen
	Ik vind het individueel advies persoonlijk, op maat
	Ik vind het individueel advies geloofwaardig
	Ik vind het individueel advies bruikbaar
	Ik vind het individueel advies interessant
	Ik vind het individueel advies begrijpelijk
	Ik vind het individueel advies goed opgesteld
Ontvangen dosis (blootstelling)	Het advies bevat te weinig informatie
	Het advies is te lang
	Ik heb de poster gelezen
	Ik heb de poster opgehangen in huis
	Ik heb de stickers op de poster gekleefd
	Ik heb de tips met de kinderen besproken
Ik heb de adviezen volledig gelezen	

Tabel 6 Conceptualisering procesevaluatie schooldirecties 2008-2009.

Component	Formulering
Geleverde dosis	Welke activiteiten zijn er georganiseerd? Aan welke klassen zijn deze aangeboden? Hoeveel tijd heeft u hieraan besteed? Hoe hebt u deze activiteit uitgewerkt? (met welk materiaal) Heeft de school de poster met stickers en brieven verspreid? Heeft uw school reeds aankopen gedaan met het budget van het POP-project?
Ontvangen dosis (tevredenheid)	Hebt u opmerkingen of suggesties betreffende de ouders, kinderen of respons? Kreeg uw school voldoende ondersteuning vanuit het Logo
Getrouwheid	Heeft uw school reeds voorbereidingen getroffen naar volgend schooljaar toe voor de integratie van de thema's? Is er een schoolwerkgroep aanwezig die het project opvolgt, coördineert of stimuleert?

3.2 Schooljaar 2009-2010

In zowel de interventie- als controleconditie werd een procesbevraging uitgevoerd en dit op het niveau van de scholen, de ouders en de community.

3.2.1 De scholen

3.2.1.1 De interventiescholen

Naar analogie met de complexiteit van de multicomponent interventie die werkt rond meerdere thema's, werd per thema een instrument voor de procesevaluatie uitgewerkt. Bij elk thema werden zoveel mogelijk componenten bevraagd. In tabel 7 is hiervan een overzicht uitgewerkt.

Tabel 7 Conceptualisering componenten procesevaluatie scholen interventie-
conditie.

Component	Formulering
Getrouwheid	In welke klas vond de activiteit plaats? Tijdstip van de activiteit? Aantal uur activiteit? Met welk materiaal?
	Gelieve een schatting te maken van de door u gemaakte kosten voor deze activiteit. Gelieve een schatting te maken van de door de ouders gemaakte kosten voor deze activiteit
Ontvangen dosis (tevredenheid)	Opmerkingen of suggesties bij materiaal? Hadden de kinderen een positieve houding bij de activiteit? Past de activiteit binnen het curriculum?
Omvang	Hebt u activiteiten georganiseerd waarbij u de ouders heeft betrokken? (+korte beschrijving)
Rekrutering	Met welke barrières werd u geconfronteerd tijdens het organiseren van de activiteiten?

Naast deze bevraging die werd uitgevoerd bij de leerkrachten en/of directies van de interventiescholen, vonden er ook een observatie plaats van de speelplaats. Het betrokken instrument is toegevoegd ter bijlage (19).

Concreet werden volgende factoren opgenomen te observatie:

- Uur van aanvang en einde school
- Tijdstippen en duur van de speeltijden
- Opdeling en oppervlaktes speelplaats
- Aantal kinderen die gebruik maken van de speelplaats
- Ondergrondmateriaal speelplaats
- Aanwezigheid speelweide
- Mogelijkheid spelen bij regenweer
- Toezicht leerkrachten
- Georganiseerde activiteiten tijdens speeltijd
- Aanwezigheid speeltuigen
- Aanwezigheid markeringen
- Aanwezigheid spelmateriaal
- Organisatievormen
- Vegetatie

Een derde en laatste instrument bevat een procesevaluatie van het drank- en tussendoortjesbeleid. Dit instrument is gebaseerd op een instrument van 'Kieskeurig' via www.gezondeschool.be. Deze vragenlijst is toegevoegd als bijlage 23 en bevraagt uitgebreid het aanbod op school van drank, tussendoortjes en gratis water, de promotie van voorkeursdranken en -tussendoortjes, het schoolbeleid van de directie en gemaakte afspraken rond het gebruik van dranken en tussendoortjes op school, de

coördinatie en interne afspraak- en communicatiestructuren, afspraken met leveranciers van dranken en tussendoortjes, communicatie en inspraak voor ouders en leerkrachten, partners, leerinhouden, klasoverstijgende activiteiten en deskundigheidsbevordering van het schoolteam.

3.2.1.2 De controlescholen

Dit schooljaar werden ook de controlescholen betrokken bij de procesevaluatie met als doel inzicht te krijgen in de gebeurtenissen rond de kernthema's van de interventie zonder implementatie van de interventie. De leerkrachten in de scholen die voor klas staan die betrokken is in het onderzoek als controleconditie, werden bevraagd. Hiervoor werd gebruik gemaakt van een aangepast document waarbij volgende componenten bevraagd worden:

- Klas
- Welke gezondheidsthema's zijn aan bod gekomen
- Welke materialen heeft u hiervoor gebruikt
- Zijn er wijzigingen aangebracht in het voedings- en drankenbeleid van de school, en zo ja, welke?
- Zijn er wijzigingen gebeurd aan de speelplaats om kinderen aan te zetten meer te bewegen?
- Werden er initiatieven genomen om de kinderen met de fiets of te voet naar school te laten komen?
- Hebt u voor de gezondheidsthema's samengewerkt met andere organisaties?

3.2.2 De ouders

In de vragenlijsten voor de effectmetingen, werd een deel toegevoegd in het kader van de procesevaluatie. Deze werden zowel aan de ouders in de controle- als in de interventieconditie bevraagd.

Interventieconditie:

Tabel 8 Conceptualisering componenten procesevaluatie ouders interventieconditie.

Component	Formulering
Ontvangen dosis (blootstelling)	Hebt u gehoord van POP activiteiten op school? Hebt u POP materiaal ontvangen van de school?
Rekrutering	Hebt u geparticipeerd aan de POP activiteiten op de school?
Ontvangen dosis (tevredenheid)	Vindt u het goed dat de school meewerkt aan POP?
Ontvangen dosis (tevredenheid)	Vindt u dat er voldoende POP activiteiten zijn op school?

Controleconditie:

Tabel 9 Conceptualisering componenten procesevaluatie ouders controleconditie.

Formulering

Hebt u dit schooljaar gehoord van activiteiten over gezondheid op de school van uw kind (+ specificeer)?

Hebt u materiaal ontvangen rond gezondheidsthema's via de school?

Vindt u het goed dat de school gezondheidsthema's aanpakt?

Wordt er op school voldoende rond gezondheidsthema's gewerkt?

3.2.3 De community

In beide soorten community's (zowel interventie als controle) werden de deelnemende steden en gemeenten bevraagd over hun beleid betreffende voeding en beweging. Dit gebeurde aan de hand van de vragenlijst van 'Hartelijke Buurt' ontworpen door het VIGeZ (Vlaams Instituut voor gezondheidspromotie en ziektepreventie). Deze vragenlijst is als bijlage 24 en 25 toegevoegd aan deze werknota.

Volgende factoren werden hierbij bevraagd:

- (Mede)werking thema's gezonde voeding en beweging
- Opname 'actief werken aan een gezonde leefstijl' in lokaal sociaal beleidsplan
- Aanwezigheid coördinator(en) rond voeding en beweging
- Samenwerking partners voor voeding en beweging
- Aanwezigheid werkgroep die werkt aan promotie gezonde leefstijl
- Aanwezigheid kanalen voor feedback, reacties of ideeën rond gezondheid
- Aanpassingen in het beleid voeding en beweging
- Inspanningen om voedings- en bewegingsaanbod te verbeteren
- Inspanningen om kennis over evenwichtige voeding en gezond bewegen te verhogen

3.3 Schooljaar 2010-2011

3.3.1 De scholen

3.3.1.1 De interventiescholen

In het schooljaar 2010-2011 werden dezelfde instrumenten als in het vorige schooljaar gehanteerd in de scholen voor het meten van de activiteiten in de klas.

Voor het nagaan van de wijzigingen in het dranken- en tussendoortjesbeleid werden de scholen telefonisch gecontacteerd en werd aan de hand van de oorspronkelijke vragenlijst voor het nagaan van het dranken- en tussendoortjesbeleid nagegaan of, en welke, wijzigingen werden doorgevoerd.

3.3.1.2 De controlescholen

In het schooljaar 2010-2011 werden dezelfde instrumenten als in het vorige schooljaar gebruikt voor het meten van de activiteiten in de klas.

Zelfde werkwijze werd gevolgd als in de interventiescholen voor het nagaan van wijzigingen in het dranken- en tussendoortjesbeleid.

3.3.2 De ouders

In de vragenlijsten voor de effectmetingen, werd een deel toegevoegd in het kader van de procesevaluatie. Deze werden zowel aan de ouders in de controle- als in de interventieconditie bevraagd.

Interventieconditie:

Tabel 10 Conceptualisering componenten procesevaluatie ouders interventieconditie.

Component	Formulering
Ontvangen dosis (blootstelling)	Hebt u gehoord van POP activiteiten op school? Hebt u POP materiaal ontvangen van de school?
Rekrutering	Hebt u geparticipeerd aan de POP activiteiten op de school?
Ontvangen dosis (tevredenheid)	Vindt u het goed dat de school meewerkt aan POP?
Ontvangen dosis (tevredenheid)	Vindt u dat er voldoende POP activiteiten zijn op school?

Controleconditie:

Tabel 11 Conceptualisering componenten procesevaluatie ouders controleconditie.

Formulering
Hebt u dit schooljaar gehoord van activiteiten over gezondheid op de school van uw kind (+ specificeer)?
Hebt u materiaal ontvangen rond gezondheidsthema's via de school?
Vindt u het goed dat de school gezondheidsthema's aanpakt?
Wordt er op school voldoende rond gezondheidsthema's gewerkt?

3.3.3 De community

Wegens de beperkte activiteiten die werden uitgevoerd door andere organisaties dan scholen in de interventiegemeenten werd besloten een bevraging te organiseren over de capaciteit van de gemeenten om gezondheidspromotieprojecten uit te voeren. Hiervoor werd gebruik gemaakt van een aangepaste versie van de Community Capacity Index (Bush, 2002), afgenomen in alle betrokken gemeenschappen. Deze CCI werd in een vorig academiejaar in Vlaanderen uitgetest in het kader van een masterproef en door het POP-onderzoeksteam in samenwerking met de Logo-medewerkers verder aangepast voor gebruik in Vlaamse gemeenschappen.

De vragenlijst met instructies is als bijlage 28 toegevoegd.

De CCI werd in de betrokken interventie- en controlegemeenschappen afgenomen door studenten van de master Gezondheidsvoorlichting- en bevordering in het kader van een praktische oefening.

Hoofdstuk 4

Discussie

De procesevaluatie van het POP-project werd gebaseerd op het theoretisch model van Saunders et al (2005) dat algemeen aanvaard wordt als een volledig model voor procesevaluaties. Het model van Saunders et al geeft de elementen aan die moeten geëvalueerd worden, maar de methode om deze elementen te meten wordt niet aangegeven, noch de keuzes die moeten gemaakt worden binnen deze verschillende elementen.

Gezien de omvang van het POP-project (17 interventiescholen en 16 controlescholen verspreid over verschillende regio's in Vlaanderen) konden enkel schriftelijke instrumenten ingezet worden voor de procesevaluatie en om evidente praktische redenen moet het aantal items dat bevraagd werd, beperkt worden. De gekozen items zijn mede gebaseerd op wat in de literatuur beschouwd wordt als belangrijke items om de kwaliteit en het effect van de interventie te beoordelen. Voor preventieve interventies zijn deze criteria neergeschreven in de TREND Statement (Des Jarlais, 2004).

Het gebruik van geschreven zelfgerapporteerde instrumenten heeft als nadeel dat men afhankelijk is van de bereidwilligheid van diegenen die de interventie implementeren om daarover ook uitgebreid te rapporteren. Gebrek aan medewerking aan de procesevaluatie kan belangrijke hiaten in de gegevens opleveren. Bovendien is de betrouwbaarheid van de ingevulde gegevens moeilijk na te gaan. Dit punt werd gedeeltelijk ondervangen door het rechtstreekse contact tussen de leerkrachten en de medewerkers van de Logo's waarbij in het gesprek gevraagd werd naar specificaties, details, problemen, enz.

Procesevaluatiegegevens zijn belangrijk voor de beoordeling van de effecten van interventies. De kwaliteit van de aangeleverde gegevens hangt voor een groot deel af van de "onderzoekscultuur" van de personen die de gegevens moeten aanleveren. Inzicht in het belang van deze gegevens moet beklemtoond worden in de eerste contacten met de scholen en feedback over deze gegevens moet voorzien worden. Aan beide aspecten werd in het POP-project aandacht besteed.

Referenties

Baranowski, T., & Stables, G. (2000). Process Evaluations of the 5-a-day oprojects. *Health education and behavior*, 27, 157-166.

Bartholomew, L.K., Parcel, G.S., Kok, G., & Gottlieb, N. H. (2006). *Planning health promotion programs: An intervention mapping approach*. San Francisco: Jossey - Bass.

Bush, R., Dower J. & Mutch, A. *Community Capacity Index Manual. Version 2*. Centre for Primary Health Care, The University of Queensland, 2002.

Davison, K.K., & Birch, L. L. (2001). Childhood overweight: a contextual model and recommendations for future research. *Obesity Reviews*, 2, 159-171.

De Bourdeaudhuij, I., Van Cauwenberghe, E., Spitaels, H., Oppert, J.-M., Rostami, C., Brug, J., Van Lenthe, F., Lobstein, T., & Maes, L. (2010). School-based interventions promoting both physical activity and healthy eating in Europe: a systematic review within the HOPE Project. *Obesity Reviews*, Jan 29, Epub ahead of printing.

De Coen, V., De Bourdeaudhuij, I., & Maes, L. (2010). *Het POP-Project: preventie van overgewicht bij jonge kinderen. Evaluatie en ontwikkeling van een interventie rond voeding en beweging binnen de kinderdagverblijven*. (SWVG-rapport). Leuven: Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.

Des Jarlais, DC., Lyles, L., Crepaz, N. and the TREND Group. (2004). Improving the Reporting Quality of Nonrandomized Evaluations of Behavioral and Public Health Interventions: The TREND Statement. *Am J Public Health*, 94:361-366

Haerens, L., De Bourdeaudhuij, I., Eiben, G., Barba, G., Bel, S., Keimer, K., Kovacs, E., Lasn, H., Regber, S., Shiakou, M., & Maes, L. (2011). Formative research to develop the IDEFICS physical activity intervention component: findings from focus groups with children and parents. *Journal of Physical activity and health*, accepted.

Hermans, K., Demaerschalk, M., Declercq, A., Vanderfaeillie, J., Maes, L., De Maeseneer, J., & Van Audenhove, C. (2008). *De selectie van de SWVG-onderzoeksregio's*. (SWVG-rapport). Leuven: Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.

Huybrechts, I., Mathhys, C., Vereecken, C., Maes, L., Temme, E., Van Oyen, H., De Backer, G., & De Henauw, S. (2008). Food intakes by preschool children in Flanders compared with dietary guidelines. *J. Environ. Res. Public Health*, 5 (4), 243-257.

Linnan, L. & Steckler, A. (2002). Process evaluation for public health interventions and research: an overview. *Process evaluation for public health interventions and research*, 1-23.

Maes, L., De Bourdeaudhuij, I., & De Coen, V. (2011). *SWVG Feiten & Cijfers, Een educatieve interventie op voeding en beweging in kinderdagverblijven kan de ontwikkeling van overgewicht voorkomen*. (SWVG-rapport). Leuven: Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.

McGraw, S.A., Sellers, D., Stone, E., Resnicow, K. A., Kuester, S., & Fridinger, F. (2000). Measuring implementation of school programs and policies to promote healthy eating and physical activity among youth. *Preventive medicine, 31*, 86-97.

Petty, R.E., & Cacioppo, J. T. (1986). From communication and persuasion: central and peripheral routes to attitude change. *Journal of Personality and Social Psychology, 82*, 722-741.

Saunders, R.P., Evans, M.H., & Joshi, P. (2005). Developing a process evaluation plan for assessing health promotion program implementation: a how to guide. *Health promotion practice, 6*, 134-147.

Van Cauwenberghe, E., Maes, L., Spitaels, H., Van Lenthe, F.J., Brug, J., Oppert, J.M., & De Bourdeaudhuij, I. (2010). Of school-based interventions in Europe to promote healthy nutrition in children and adolescents: systematic review of published and 'grey' literature. *British Journal of Nutrition, 103*(6): 781-97.

Van Lippevelde, W., De Bourdeaudhuij, I., Verloigne, M., Bjelland, M., Lien, N., & Maes, L. (2011). The impact of parental involvement in school-based nutrition and physical activity interventions. A systematic review. *Journal of School Health*, submitted.

Vereecken, C., Legiest, E., De Bourdeaudhuij, I., & Maes, L. (2009). Associations between general parenting styles, specific food-related parenting practices, and children's food consumption. *American Journal of Health Promotion, 23*(4), 233-240.

Vereecken, C., van Houte, H., Martens, V., Wittebroodt, I., & Maes, L. (2009). Parents' and teachers' opinions about the School Food Policy in Belgian Flemish nursery schools. *Int. J. Environ. Res. Public Health, 6*(3), 1268-1281.

Vereecken, C., & Maes, L. (2009). Dietary patterns in Flemish preschoolers: associations with socio-demographic characteristics, mother's nutritional knowledge and attitudes. *Appetite, Sep 12*, Epub ahead of printing.

Vereecken, C., Rovner, A., & Maes, L. (2010). Associations of parenting styles, parental feeding practices and child characteristics with young children's fruit and vegetable consumption. *Appetite, 55*(3), 589-96.

Vereecken, C., Huybrechts, I., Maes, L., & De Henauw, S. (2008). Food consumption among preschoolers: does the school make a difference? *Appetite, 51*(3), 723-6. April 22, Epub ahead of printing.

WHO (2003). *The First action plan for food and nutrition policy*. WHO, European Region.

www.zorgengezondheid.be

(Te downloaden van <http://www.steunpuntwvg.be/swvg/nl/Publicaties.html>)

1	POP postevaluatie Poster verantwoordelijke kinderdagverblijf	35
2	POP postevaluatie Poster ouders kinderdagverblijf	37
3	POP postevaluatie Poster en Individueel advies ouders kinderdagverblijf	39
4	POP postevaluatie Poster ouders scholen	42
5	POP postevaluatie Poster en Individueel advies ouders scholen	44
6	POP procesevaluatie 2008-2009 interventiescholen	47
7	POP evaluatieformulier 2009-2010 FRUIT K2&3 leerkrachten	51
8	POP evaluatieformulier 2009-2010 FRUIT L1&2 leerkrachten	55
9	POP evaluatieformulier 2009-2010 GROENTEN K2&3 leerkrachten	59
10	POP evaluatieformulier 2009-2010 GROENTEN L1&2 leerkrachten	63
11	POP evaluatieformulier 2009-2010 WATER K2&3 leerkrachten	67
12	POP evaluatieformulier 2009-2010 WATER L1&2 leerkrachten	71
13	POP evaluatieformulier 2009-2010 MELK K2&3 leerkrachten	75
14	POP evaluatieformulier 2009-2010 MELK L1&2 leerkrachten	79
15	POP evaluatieformulier 2009-2010 TUSSENDOORTJES K2&3 leerkrachten	83
16	POP evaluatieformulier 2009-2010 TUSSENDOORTJES L1&2 leerkrachten	87
17	POP evaluatieformulier 2009-2010 BEWEGING K2&3 leerkrachten	91
18	POP evaluatieformulier 2009-2010 BEWEGING L1&2 leerkrachten	95
19	POP observatieformulier speelplaats en kantine	99
20	POP procesevaluatie 2009-2010 controlescholen leerkrachten	105
21	POP postevaluatie 2009-2010 interventiescholen ouders	108
22	POP postevaluatie 2009-2010 controlescholen ouders	110
23	POP vragenlijst drank en tussendoortjes op school	112
24	POP vragenlijst hartelijke buurt GEMEENTE	128
25	POP vragenlijst hartelijke buurt BUURT	132
26	POP handleiding voor de projectleider op school	136
27	POP infobrochure over POP-project	158
28	Community Capacity Index	170
29	POP evaluatieformulier 2010-2011 FRUIT K3 leerkrachten	198
30	POP evaluatieformulier 2010-2011 FRUIT L1,2&3 leerkrachten	202

31	POP evaluatieformulier 2010-2011 GROENTEN K3 leerkrachten	206
32	POP evaluatieformulier 2010-2011 GROENTEN L1,2&3 leerkrachten	210
33	POP evaluatieformulier 2010-2011 WATER K3 leerkrachten	214
34	POP evaluatieformulier 2010-2011 WATER L1,2&3 leerkrachten	218
35	POP evaluatieformulier 2010-2011 MELK K3 leerkrachten	222
36	POP evaluatieformulier 2010-2011 MELK L1,2&3 leerkrachten	226
37	POP evaluatieformulier 2010-2011 TUSSENDOORTJES K3 leerkrachten	230
38	POP evaluatieformulier 2010-2011 TUSSENDOORTJES L1,2&3 leerkrachten	234
39	POP evaluatieformulier 2010-2011 BEWEGING K3 leerkrachten	238
40	POP evaluatieformulier 2010-2011 BEWEGING L1,2&3 leerkrachten	242
41	POP procesevaluatie 2010-2011 controlescholen leerkrachten	246
42	POP postevaluatie 2010-2011 interventiescholen ouders	249
43	POP postevaluatie 2010-2011 controlescholen ouders	251

Publicaties van het Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin

Feiten & Cijfers

(te downloaden van <http://www.steunpuntwvg.be/swvg/nl/Publicaties.html>)

SWVG Feiten & Cijfers 25	Alcohol voor, tijdens en na de zwangerschap en in de periode van de borstvoeding
SWVG Feiten & Cijfers 24	MP3-spelers, een bedreiging voor het gehoor van jongeren?
SWVG Feiten & Cijfers 23	De door adolescenten met een handicap en hun ouders gerapporteerde ondersteuningsnoden en de relatie met situationele factoren
SWVG Feiten & Cijfers 22	Lokale kenmerken kunnen een invloed hebben op het effect van een interventie op voeding en beweging voor 3 tot 9-jarigen
SWVG Feiten & Cijfers 21	Psychosociaal functioneren van 12-jarige jongens en meisjes met rekenproblemen in Vlaanderen
SWVG Feiten & Cijfers 20	Op zoek naar het unieke in elk kind. Temperament bij jongens en meisjes van 6 en 12 jaar met en zonder psychopathologie
SWVG Feiten & Cijfers 19	Mantelzorg, vanzelfsprekend !? Over zorgervaringen en noden van mantelzorgers van kwetsbare ouderen
SWVG Feiten & Cijfers 18	Hoeveel kosten rapporteren ouders in verband met de ondersteuning van hun adolescent met een handicap?

SWVG Feiten & Cijfers 17	Met de mantel der liefde? Over de kwaliteit van de relatie tussen kwetsbare ouderen en mantelzorgers
SWVG Feiten & Cijfers 16	Opzettelijke zelfverwonding bij adolescenten in een ecologisch perspectief
SWVG Feiten & Cijfers 15	Zorggebruik, -behoefte en -tevredenheid bij kwetsbare ouderen
SWVG Feiten & Cijfers 14	Een goede oude dag?
SWVG Feiten & Cijfers 13	Een educatieve interventie op voeding en beweging in kinderdagverblijven kan de ontwikkeling van overgewicht voorkomen
SWVG Feiten & Cijfers 12	Determinanten van levenskwaliteit van adolescenten met een handicap en hun ouders
SWVG Feiten & Cijfers 11	Hoe beleven ouders het ouderschap en wat zijn hun eerste vragen?
SWVG Feiten & Cijfers 10	Kwaliteit van leven van adolescenten met een handicap en hun familieleden
SWVG Feiten & Cijfers 9	Menstruatiepatroon en menstruele klachten bij 12-jarigen in Vlaanderen
SWVG Feiten & Cijfers 8	Beschrijving van de KANS steekproef: representativiteit, demografische en socio-economische kenmerken, gezondheidstoestand en zorggebruik
SWVG Feiten & Cijfers 7	Als mama rookt, rookt de baby mee
SWVG Feiten & Cijfers 6	Een wereld van verschil. Zien baby's aantallen?
SWVG Feiten & Cijfers 5	Kleine kinderen, kleine zorgen? Ondersteuningsbehoeften van ouders met zuigelingen in relatie tot ouder-, kind- en gezinskenmerken
SWVG Feiten & Cijfers 4	Depressieve klachten bij kwetsbare ouderen die thuiszorg gebruiken

SWVG Feiten & Cijfers 3	Preventie van spina bifida en andere neuralebuisdefecten door foliumzuursuppletie tijdens de zwangerschap
SWVG Feiten & Cijfers 2	Het hulpaanbod voor mensen met depressieve klachten in (I)CAW en OCMW: beantwoordt het aanbod aan de vraag?
SWVG Feiten & Cijfers 1	Depressieve klachten en suïcidaliteit in de (I)CAW en OCMW: onderzoek naar de ernst en de relatie tot armoede

Rapporten

(te downloaden van <http://www.steunpuntwvg.be/swvg/nl/Publicaties.html>)

Rapport 20	2011/09	Blauwdruk voor geharmoniseerde begrippen en procedures in de zorg
Rapport 19	2011/08	Ontwikkeling van indicatoren in het kader van doelstelling 12 'Zorg' van het Pact 2020
Rapport 18	2011/07	Zorgintensiteit-/zorgzwaartebepaling bij minderjarigen in de intersectorale toegangspoort NRTJ: zoektocht naar een instrumentarium
Rapport 17	2011/06	Sociaal-demografisch profiel, perinatale gezondheid en gezondheid tijdens de eerste levensweken van de Vlaamse geboortecohorte JOnG!
Rapport 16	2011/05	KANS - Theoretische achtergronden en onderzoeksopzet
Rapport 15	2011/04	De Vlaamse Ouderen Zorg Studie: methodologisch rapport
Rapport 14	2011/03	De dienstencheque in Vlaanderen. Tot uw dienst of ten dienste van de zorg?
Rapport 13	2011/02	Evaluatie van de huidige screening van adoptieouders uitgevoerd door Diensten voor maatschappelijk onderzoek van de CAW's in het kader van de geschiktheidprocedure voor interlandelijke adoptie gevoerd voor de jeugdrechtbank

Rapport 12	2011/01	EFeKT - Evalueren van eEffecten en Kernprocessen van preventieve meThodiekken, ontwikkeld binnen de Vlaamse gezondheidsdoelstellingen
Rapport 11	2010/02	JOnG! Theoretische achtergronden, onderzoeksopzet en verloop van het eerste meetmoment
Rapport 09	2009/06	Onderzoek naar verklarende factoren voor de verschillen in suïdecijfers in Vlaanderen in vergelijking met Europese landen
Rapport 08	2009/05	Indicatoren als basis voor een zelfevaluatie- en auditinstrument van CGG
Rapport 07	2009/04	Het gebruik van opvang voor kinderen jonger dan 3 jaar in het Vlaamse gewest
Rapport 06	2009/03	Vraagverheldering in de preventieve gezinsondersteuning van Kind & Gezin: Een onderzoek naar de validering van de IJsbrekermethodiek
Rapport 05	2009/02	Effectevaluatie Spreekuur volgens de methodiek van Triple P en vergelijking met het huidige Spreekuur Opvoedingsondersteuning
Rapport 04	2009/01	Personen met een verstandelijke handicap onderhevig aan een interneringsmaatregel
Rapport 03	2008/08	Evaluatie Time-outprojecten - Bijzondere jeugdbijstand
Rapport 02	2008/06	De prioriteiten op het vlak van welzijn en gezondheid: visies van betrokkenen in 8 regio's
Rapport 01	2008/03	Toekomstig ziekenhuislandschap in Vlaanderen

Werknota's

(te downloaden van <http://www.steunpuntwvg.be/swvg/nl/Publicaties.html>)

Werknota 11	2011/10	POP – Instrumentarium voor het uitwerken van een proces evaluatie binnen het POP-project
Werknota 10	2010/04	De netwerken van Integrale Jeugdhulp geanalyseerd vanuit een keten- en netwerkmanagementperspectief - Een casestudie
Werknota 08	2009/11	Zorg op de Europese markt
Werknota 07	2009/10	Beleidsruimte van de overheid in de zorgsector
Werknota 06	2009/09	Overheidsinstrumentarium in de zorgsector – onderzoekskader
Werknota 05	2008/07	De selectie van de SWVG-onderzoeksregio's
Werknota 02	2008/02	Begrippen en effecten van marktwerking: een literatuurverkenning
Werknota 01	2008/01	Ontwikkelingen betreffende de Europese Dienstenrichtlijn en de zorgsector"

Boeken

(te bestellen via <http://www.acco.be/uitgeverij/nl>)

Boek 2	2010/01	Modelontwikkeling voor de economische evaluatie van welzijns- en gezondheidsprojecten en projectplannen (ISBN:9789033480706)
Boek 1	2009/08	Deugdelijk bestuur in de non-profit welzijns- en gezondheidssector (ISBN:9789033477980)